

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Сеник Юлія

Науковий керівник –доц. Потокій М. В.

СТОЛИЧНЕ МІСТО ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Столиці мають особливий статус у системі міських поселень. Загальновідомо, що столиця – це “поселення, що є головним містом держави або аналогічного утворення (наприклад, автономії)” [7, с. 20]. Але столиця – це дещо більше, ніж просто головне місто, це – “візитна картка” країни. Властивості столиці, що виокремлюють її з інших форм розселення й територіальної організації виробничих сил, виражаються більш підкреслено. Саме це нерідко стає одним з головних факторів розвитку туризму в міста-столиці.

Термін “столиця” походить від давньослов'янського “стіл” (місце, де сидів князь під час урочистих нарад і прийомів; звідси назва “стольний город”, “столиця”) [9]. Тому на перших руських монетах, карбованих в Києві, можна прочитати напис: “Володимиръ на столѣ, а се его сърѣбро”, тобто “Володимир на престолі, а це його монета”. Столиці відіграють важливу роль у житті країн, виконуючи як політичні (державне управління), так і економічні, соціальні, культурні, наукові, військово-стратегічні функції [8].

Географи цікавляться столицями від середини ХІХ ст. Першим у роботі “Географічне положення столиць Європи” (1874 р.) їх вивчив німецький географ І. Коль. Вчений дав оцінку географічного положення всіх європейських столиць, аналізуючи рівень концентрації міст і поселень уздовж різних радіальних транспортних магістралей, що виходять зі столиць [1]. Типологію фізико-географічного положення європейських столиць у 1980–х рр. розробив М. Янішевський, який запропонував типологію столиць за різними географічними ознаками: розподілом або зосередженістю столичних функцій, розміром і ієрархічним рангом міста, співвідношенням між людністю країни і столиці, географічним положенням, ступенем стійкості й мобільності [4].

Столиця – це головне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. У ній розташовуються вищі органи державної влади і державного управління, судових, стратегічних військових та інших установ. У більшості випадків столиця або столичний регіон є основним економічним осередком країни [5].

Найважливішим для столиці є виконання управлінської політичної діяльності для країни в цілому, і це є або однією з провідних, або й основною функцією столичного міста [6]. При цьому столичне місто має забезпечити виконання як внутрішніх, так і зовнішніх політичних функцій столиці держави. Для забезпечення внутрішніх потреб управління державою місто повинне мати хорошу транспортну доступність до регіонів країни, посилені комунікації ліній зв'язку, підвищений рівень управлінської інфраструктури, інфраструктури гостинності та сервісу [9].

Значення столиці в житті будь-якої країни у багатьох випадках постійно зростає. У переважній більшості держав столиця є не лише зосередженням органів державної влади та державного управління, судових, військово-стратегічних та інших установ, а й основним економічним центром країни. Іноді ці функції занадто гіпертрофовані. Так, більше половини промислової продукції великої країни Аргентини випускається у Великому Буенос-Айресі.

За генезисом набуття столичних функцій в історичному контексті виділяють різні типи столичних міст.

1. Родові столиці. У феодальні часи численний, а нині майже відсутній тип столичного поселення, статус якого пов'язаний з його володінням певною особою (королем, князем, гетьманом). Такими були, наприклад, Краків у Польщі, Толедо в Іспанії, в Україні – Чигирин за Богдана Хмельницького.

2. Столиці – історичні міста. Вони виростили як управлінські і політичні центри, що мали вигідне географічне положення і виражали загальнонаціональні інтереси як ядра “серцевинних” територій національних держав, що зароджувалися. У Європі такими є Париж, Рим, Відень, Будапешт, Стокгольм, Прага, Київ.

3. Ситуаційні столиці. Їх виникнення пов’язано з екстремальними ситуаціями політичного або природного характеру, коли основна столиця не може виконувати свої функції. Це, наприклад, у часи Другої світової війни Віші у Франції або Чунцін в Китаї. В Україні – це Кам’янець–Подільський в часи революційних подій початку 20–х років ХХ століття.

4. Штучні столиці. До їх числа можна віднести значну частину тих столиць, які були штучно створені як адміністративні центри колоніальних володінь, що згодом здобули незалежність. Іноді вони виникали як центри імперського впливу на самоврядних територіях (в Україні – це Глухів часів Гетьманщини).

5. Політичні столиці. Створюються заради підтримання рівноваги впливів регіональних політичних сил (Вашингтон у США, Канберра в Австралії) або планомірно розбудовуються заради організації ефективного управління країною, наприклад, Анкара в Туреччині, Астана в Казахстані, Абуджа в Нігерії, Додома в Танзанії [6; 8].

За характером географічного положення столичне місто може займати центральне або периферійне положення [5]. Географічне положення столиці відтворює сукупність важливих для її функціонування просторових відношень щодо інших суспільно-географічних об’єктів на території країни та навколишнього світу. Воно “визначає місце столичного міста в ієрархії адміністративно-територіального поділу держави, його роль у географічному поділі праці та характер і геопросторовий каркас суспільно-географічних зв’язків у країні” [4, с. 33].

Згідно з гіпотезою Д. Менделєєва, оптимальне місце для столиці держави слід шукати на рівній відстані між географічним центром (геоцентром) країни та центром поля розміщення населення (демоцентром) країни. Ідеальним випадком є їх співпадіння. Центральне положення характерне для столиць, які знаходяться в зонах перетину природних або суспільно-географічних комунікацій. Крім Києва, подібна ситуація властива Будапешту, Празі, Варшаві, Ризі. Розташування, що близьке до географічного центру країни, мають Мінськ, Мадрид, Анкара, Багдад. Периферійне положення столиці може бути пов’язане або зі зміною конфігурації державної території протягом історичного розвитку, або з орієнтацією столичного міста на забезпечення міжнародних зв’язків держави. У першому випадку – це Відень, Єреван, Сеул; у другому – Монтевідео, Буенос-Айрес, Лісабон, Копенгаген, Афіни [1].

За функціональними ознаками столичні міста можуть бути монофункціональні або поліфункціональні [6]. Монофункціональні виконують лише політичну функцію (управління правовим полем і політичним життям держави). Таких міст порівняно небагато: Оттава, Канберра. Певний час монофункціональними столицями були Вашингтон та Бразилія, але тепер в них розвинені різні функції. Поліфункціональні столиці одночасно з політичними функціями концентрують економічні, фінансові, культурні, наукові, освітні, а також, як правило, є провідними духовними, релігійними та історичними центрами, що посилює значення їх туристсько-рекреаційних функцій. Це можуть бути: а) поліфункціональні столиці моноцентричних держав з багатомільйонним населенням (Париж, Лондон, Київ); б) поліфункціональні столиці складних або великих держав, які є великими містами, але не одноосібними лідерами в країні (Пекін в Китаї поступається Шанхаю, Рим в Італії поступається Мілану, Нью-Делі в Індії менший за Калькутту і Бомбей); в) поліфункціональні столиці слаборозвинених або невеликих за чисельністю населення держав, у яких столиця – найбільше місто, де зосереджується лівова частка економічної активності держави (Банжул у Гамбії, Бриджтаун у Барбадосі, Вадуц у Ліхтенштейні, Корор у Палау) [6].

У деяких країнах столичні функції розділені між декількома містами. Тому де-факто в таких державах співіснують два, а іноді й три столичні міста. Таким чином, всі країни можна розділити за цією ознакою на одностоличні (всі столичні функції зосереджені в одному місті; таких столиць переважна більшість) і багатостоличні. Подвійними столицями є Амстердам (національна, конституційна) і Гаага (резиденції уряду, парламенту, верховного суду) в Нідерландах; Єрусалим (парламент і уряд) і Тель-Авів (іноземні посольства і міністерства) в Ізраїлі; адміністративна столиця Паттраджая і законодавча Куала-Лумпур в Малайзії;

конституційна і судова столиця Сукре та адміністративна і законодавча столиця Ла-Пас в Болівії; офіційною столицею Беніну є Порто-Ново, а де-факто – Котону [5].

Сезонною роздвоєністю функцій відрізнялися столиці тропічних країн в колоніальний період: у Британській Індії літня столиця в 1912-1947 роках знаходилася не в Делі, а в Шимлі; на Філіппінах в 1910-1975 роках столиця на літній період переміщалася з Маніли (а потім з Кесон-Сіті) в Багіо. Потрійні столиці існують в Німеччині і ПАР. Окрім політичних, у багатьох країнах світу є неформальні столиці, які є головними економічними або культурними центрами країн. Такими є Нью-Йорк (США), Шанхай (Китай), Калькутта і Бомбей (Індія), Стамбул (Туреччина), Мілан (Італія), Франкфурт-на-Майні (Німеччина), Торонто (Канада), Сан-Паулу і Ріо-де-Жанейро (Бразилія) [3].

Висновки. Отже, майже всі держави світу мають столиці – міста, де розміщені їхні верховні органи державної влади. Столиці бувають офіційні та неофіційні (фактичні). Крім того, у деяких країнах столичні функції виконують два або більше міст. Місто стає столицею тоді, коли воно в змозі організувати культурний простір і комунікацію всієї держави та представити його зовні (у світ). Столиця держави є містом, яке повинне представляти інтереси кожного регіону окремо і всіх разом, висувати геополітичні ініціативи на державному рівні і бути політичним лідером. Конкурентоспроможність держав часто визначається конкурентоспроможністю їх столиць.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст-столиць: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm.
2. Глибовець В. Л. Методи суспільно-географічного дослідження столичного міста для потреб туризму / В. Л. Глибовець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія. – 2010. – № 21. – С. 68–74.
3. Грицевич В. С. Геопросторові поєднання столиць держав світу / Грицевич В. С., Майданська І. Т. // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. Том 10. Вип. 2. – Сімферополь: Таврійський університет ім. В. Вернадського, 2014. – С. 108-113.
4. Раимов Т. Столицы как объект экономико-географического исследования / Т. Раимов // Вестник Московского университета. Серия : Экономика. – 1971. – № 5. – С. 32-34.
5. Росман В. Столицы, их многообразие, закономерности развития и перемещения / В. Росман. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2013. – 336 с.
6. Скопненко Ю.Г. Класифікація столиць Європейських держав / Ю. Г. Скопненко // Правничий вісник Університету “КРОК”. – 2014. – Вип. 19. – С. 93-100.
7. Скопненко Ю. Г. Столичне місто як об’єкт управління : порівняльно-правовий аспект / Ю. Г. Скопненко // Віче. – 2014. – № 20. – С. 20-24.
8. Сташко Я. С. Типізація столиць світу / Я. С. Сташко, С. І. Сюткін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scinotesgeo.at.ua/Volume_1/stashko.pdf.
9. Сюткін С. І. Соціально-економічна географія: терміни і поняття / С. І. Сюткін. – Суми : Медіа Інформ, 2007. – 44 с.

*Гуменюк Вікторія, Балабан Зоряна
Науковий керівник: доц. Потокій М. В.*

ТЕРНОПІЛЬЩИНА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЕКСПОРТУ ПОСЛУГ)

Обсяги експорту та імпорту послуг із Тернопільської області, у тому числі в країни – члени Європейського Союзу, за останні п’ять років зазнають значних змін, то збільшуючись, то зменшуючись, однак не опускаються нижче 43 і 5 мільйонів доларів, у тому числі для країн ЄС – 35 і 5 мільйонів доларів відповідно. Відповідно і сальдо в зовнішній торгівлі послугами в області додатне.